

Szakmai zárójelentés

az OTKA K 100953

Magyarország láthatatlan turizmusa: a nem konvencionális turisztikai mobilitás társadalmi, gazdasági és környezeti vonatkozásainak vizsgálata
című projektről

Bevezetés

A turizmus definiálásának fejlődése során a szolgáltatások igénybevétele rendszerint beépült az utazásokkal összefüggő folyamatok és jelenségek meghatározásába. Mivel a turizmus hagyományos értelmezése a lakókörnyezet elhagyásából indul ki, feltételezhető, hogy az utazó megszáll az általa felkeresett helyen, és vélelmezhetően a szálláshely igénybevételén túlmenően más szolgáltatásokat és/vagy árucikkeket is vásárol. Csakhogy napjainkra a társadalmi gazdasági fejlődés legkülönfélébb – területi korlátok miatt e helyen nem részletezendő – jelenségeinek köszönhetően egyáltalán nem magától értetődő a turizmus 24 órát meghaladó tartózkodásként való értelmezése, mint ahogy számos esetben a szolgáltatások iránti kereslet is számottevő mértékben redukálódhat. Mindez a turizmus értelmezési tartományának jelentős mértékű kiszélesedésével, a mobilitás más formáival való szimbiózisok létrejöttével, végső soron a több évtizedes paradigma újragondolásával párosul. A projekt keretében 2012. április 1. és 2016. december 31. között elvégzett vizsgálatok, továbbá az eredmények tanácskozásokon való megvitatása alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a turizmus értelmezése vonatkozásában sokkal inkább egy organikus szemléletformálás, egy befogadó attitűdű szakmai párbeszéd megy végbe, amelynek eredőjeként a nem konvencionális turisztikai mobilitás jelenségei és folyamatai feltétlenül a turizmus égisze alatt tárgyalandók. A turizmus láthatatlansága nézőpont-specifikus, az érintettek, az utazók, az utaztatók (értsd a közlekedésben érdekelt vállalkozások) és a fogadó társadalom (kitüntetetten a helyi lakosság és a kiskereskedelem) észleli a statisztikai hivatalok rendszeres adatgyűjtési körén kívül eső és a különböző szintű turisztikai desztináció menedzsment szervezetek figyelmét elkerülő turisztikai mobilitást. A láthatatlan turizmus lényege abban áll, hogy éppen a turizmusban érdekelt vállalkozások (szálloda- és vendéglátóipar, valamint a turisztikai infrastruktúrát üzemeltetők) alig profitálnak az adott desztinációban tartózkodók (látogatók, üdültulajdonosok és azok vendégei) fogyasztásából. Miközben a láthatatlan turizmus környezeti terhelést (ennél fogva kiadást) jelent az érintett desztinációkban, bevételi oldalon a jelenlegit (nem elhanyagolható forint százmilliárdok) legalább megduplázó jövedelmi forrásokhoz juthatna a költségvetés. A projekt első számú célkitűzése éppen az volt, hogy – a tudományos vizsgálatok révén a kulisszák mögé látva – világítsa rá a láthatatlan turizmus fogalomkörébe sorolható rejtett jelenségekre, illetve az azokkal összefüggő turisztikai magatartás részleteire.

Elvégzett vizsgálatok áttekintése

A projekt legnagyobb kihívását az jelentette, hogy tudományos értelemben fehér foltnak számító, tehát érdemi szakirodalmi háttérrel alig rendelkező, a hagyományos turizmus paradigmájára épülő statisztikai adatgyűjtés körén kívül eső jelenségeket kell feltárni. Az első lépések megtétele után azonban örömmel állapítottuk meg, hogy nem feltétlenül kell sötétben tapogatózni, mivel a szakirodalom, ha direktben valóban elvétve, de indirekt módon már használható mértékben tartalmaz a láthatatlan turizmus fogalomkörébe sorolható ismereteket. Ugyancsak megnyugtató volt a Központi Statisztikai Hivatal illetékeseivel történt kapcsolatfelvétel után tapasztalni, hogy a Magyarországra beutazó külföldiek turisztikai és egyéb kiadásai, továbbá a magyar lakosság utazási szokásai vonatkozásában évek óta zajló

felmérések adatbázisainak másodelemzése kiinduló pontot jelenthetnek a további vizsgálatainkban. A részben a kutatási tervnek megfelelően, részben azt meghaladó mértékben az alábbi kvantitatív és kvalitatív vizsgálatokat végeztük el:

- 168 főre kiterjedő strukturált interjúzt végeztünk a Kodolányi János Főiskola turizmus-vendéglátás szakos hallgatónak közreműködésével kényelmi mintán, amelynek keretében a termékbemutatóval kombinált utazásokon résztvevők turisztikai magatartását vizsgáltuk.
- Tartalomelemzést végeztünk a rendelkezésünkre álló 450 darab, 2006-2011 közötti termékbemutatóval kombinált utazásokra invitáló programok reklámcéduláinak feldolgozása során.
- A KSH külföldiek magyarországi költésével kapcsolatos adatbázisának másodelemzése révén megvizsgáltuk a hazánkba érkező bevásárlóturisták magatartásának a gazdasági válsággal összefüggésben bekövetkező változásait.
- A KSH külföldiek magyarországi költésével kapcsolatos adatbázisának másodelemzése révén megvizsgáltuk a hazánkba átutazási céllal érkező külföldiek turisztikai magatartását, különös tekintettel a mobilitásuk és a költésük sajátosságaira és összetett matematikai statisztikai módszerek alkalmazásával tártuk fel a projekt szempontjából releváns összefüggéseket.
- A Kodolányi János Főiskola turizmus-vendéglátás szakos hallgatónak közreműködésével kényelmi mintán a következő turisztikai termékek vonatkozásában tártuk fel a megkérdezettek turisztikai magatartását (zárójelben a válaszadók száma)
 - 1) A kulturális és a sportrendezvények szerepe Magyarország láthatatlan turizmusában (n=407)
 - 2) A vallás szerepe a magyar lakosság utazásaiban (n=381) + strukturált interjúzás
 - 3) A magyarországi VFR turizmus sajátosságai (n=879)
- Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő engedélyével feldolgoztuk a 2013/2014-es tanévben a Határtalanul! programban résztvevő 256 általános iskolai osztály kárpát-medencei utazásairól szóló szakmai beszámolókat, amelynek során a turisztikai magatartás sajátosságait vizsgáltuk.
- A Kodolányi János Főiskola turizmus-vendéglátás szakos hallgatónak közreműködésével kényelmi mintán 2000 középiskolai tanuló és 300 tanár tapasztalatait tártuk fel a belföldre irányuló tanulmányi (osztály)kirándulásokra vonatkozóan.
- Egy korábbi, a nemzetközi mobilitást holisztikusan megközelítő kutatásunk interjúinak bázisán nyugvó kvalitatív vizsgálatot végeztünk (a válaszok újrakódolásával) a külföldön dolgozó magyarok és családtagjaik, barátaik VFR turizmusban való érintettségének megismerése érdekében.
- A projekt során szerzett tapasztalatok inspirálták egy új kutatási irány elindítását: az attrakciófejlesztés és -menedzsment láthatatlan turisztikai aspektusainak a vizsgálatát. A projekt folytatásának lehetséges irányvonalaként kísérletet tettünk arra, hogy az érdemleges fizikai megjelenéssel nem rendelkező, „kvázi láthatatlan” turisztikai attrakciók szerepét is vizsgálat tárgyává tegyük. A vonalszerű történelmi emlékhelyekre (például lövészárkok vagy a római Limes) koncentrálni végeztünk szakirodalmi elemzést és a hazai, illetve nemzetközi jó gyakorlatok feltárását.
- Lehetőségünk nyílt a MÁV 2011. évi, a 65 éves kor felett utazó, úgynevezett regisztrációs jegyet vásárlók vonatkozó adatbázisát elemezni, így egyrészt a Budapestről kiinduló, Pécsre, Siófokra és Hajdúszoboszlóra tartó, valamint ezen települések környékére irányuló utazások sajátosságait értékeltük egyszerű matematikai számításokkal.
- Az Airbnb honlapján elérhető információk 2014-2016 periódusra terjedő letöltésével és azok tartalomelemzésével elvégeztük a megosztott gazdaság budapesti szálláshelyekre vonatkozó sajátosságainak vizsgálatát.
- Mivel felismerést nyert, hogy a kutatási tervben előzetesen körvonalazott esettanulmányok elkészítésére nem lesz lehetőség (a láthatatlan turizmus és hatásai desztináció szinten a rendelkezésünkre álló erőforrások bázisán nem mérhetők), ezért úgy döntöttünk, hogy egy komplex esettanulmányban tárjuk fel a láthatatlanság egyes ismérveit és mutatunk rá az esetleges hatásmechanizmusokra. Ehhez Szentendrét választottuk terepül, amely a Budapestről kiáramló egynapos kirándulóforgalom fellekvára és kiváló lehetőséget ad a vendégéjszakával nem párosuló kereslet sajátosságainak tanulmányozására. Kérdőíves felmérést végeztük az oda látogatók és a szolgáltatók között, megszereztük és feldolgoztuk a BKK Budapest-Szentendre relációjában meglévő jegyeladási adatbázisát, továbbá létrehoztunk a Flickr foto megosztó nemzetközi portál segítségével a Budapesti Agglomerációt lefedő turista foto fényképi adatbázist és elvégeztük a képek szoftveres, kartográfiai elemzését.
- A Lechner Tudásközpontban működtetett Teir adatbázis hasznosításával a budapesti, a győri, a miskolci és a pécsi agglomerációra vonatkoztatva elemeztük a második otthonokra (üdülőkre) épülő és a tradicionális turizmus szimbiózisát.

Az eredmények rövid összefoglalása

Tekintettel arra, hogy egyrészt a szakmai zárójelentés műfaji sajátosságai, terjedelmi korlátai, másrészt a fentiekben ismertetett igencsak diverzifikált vizsgálatok nem teszik lehetővé a kutatási eredmények felsorolásszerű ismertetését sem, ezért e helyütt egy rövid konklúzióban igyekszünk a legfontosabb eredményt megfogalmazni:

Ahhoz, hogy a turizmus valós folyamataihoz illeszkedően lehessen az állami turizmusirányítás, az önkormányzati szféra és a szolgáltatóipar szintjén tervezni, valamint az operatív feladatokat ellátni, figyelembe kell venni a nem konvencionális turisztikai mobilitás égisze alatt megjelenő keresletet is. Napjainkban – a kutatás becslése szerint – az úgynevezett nem regisztrált forgalom a belföldi turizmusban meghaladja a szálláshelyek vendégérkezését, ennek volumene elsősorban a 24 óránál rövidebb utazásokból és a szivességi szálláshelyeken eltöltött éjszakákból tevődik össze. A vonzó desztinációk viszonylag könnyű elérhetősége (ebből következően az aznapi hazautazás) és a szállásköltség megspórolásának igénye átgondolt beavatkozás nélkül még hosszú ideig fenntarthatja a láthatatlan turizmusban jelentkező forgalmat. Az egynapos kirándulások (beleértve a kulturális és sportrendezvényeken, vallási eseményeken való részvételt), akár a főváros-vidék, akár a vidék-főváros relációját, vagy a nagyvárosi agglomerációkon belüli turisztikai mobilitást vizsgáljuk, továbbá a kedvelt vízparti üdülőhelyeken található második otthonok (nyaralók, hétvégi házak stb.) használatának átmeneti átengedése a rokonoknak, barátoknak képezi a láthatatlan turizmus melegágyát. A VFR turizmus, a rokonok és barátok meglátogatása a belföldi és a nemzetközi turizmuson belül egyaránt kitüntetett helyet foglal el a tradicionális turisztikai szolgáltatások igénybevétele nélküli forgalom viszonylatában. A nemzetközi turizmusban e mellé felzárkózik a határ menti bevásárló forgalom, amelyben különösen az euróval rendelkező, schengeni zónabeli szomszédos országok állampolgárai dominálnak. Az igen tekintélyes nagyságrendű nemzetközi átutazó forgalomban már most is észlelhető Magyarország pihenőhelyként történő igénybevétele, ennek a keresleti szegmensnek a tradicionális turisztikai szolgáltatások felé való terelése kifejezetten marketingkommunikációs feladat.

Az eredmények disszeminálása

A témakör újszerűsége és aktualitása, valamint a szorosán vett geográfiai tartalom túli vonatkozásai lehetőséget biztosítottak a projektben résztvevők számára, hogy a kutatási eredményeket széleskörűen közzétegyék. A nemzetközi és a hazai konferenciák szervezői minden esetben örömmel fogadták a megküldött absztraktot és lehetőséget biztosítottak a tervezett előadás megtartására. A teljesség igénye nélkül a következő szervezetek, jelentősebb nemzetközi és belföldi tanácskozásain vettünk részt plenáris vagy szekció előadással:

AAG 2013, IATE 2013, EUGEO 2013, ATLAS 2014, AAG 2015, EUGEO 2015, RSA 2016 – HUNGEO 2012, Magyar Földrajzi Konferencia 2012, 2014 és 2016, Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium 2013, Országos Turisztikai Konferencia 2016.

A projekt időszakában 14 előadás angol nyelven, 15 magyarul hangzott el, mindösszesen 29, az alábbiakban részletezett előadást tartottunk.

Nemzetközi tanácskozás

1. Rátz, T. – Michalkó, G. 2013: *Invisible tourism” in Hungary – The investigation of unconventional tourism mobility*. Association of American Geographers international conference. Los Angeles, USA. 2013. április 9–13.
2. Hinek, M. – Michalkó, G. – Rátz, T. – Tömöri, M. 2013: *The Impacts of the Economic Crisis on Inbound Shopping Tourism in Hungary*. IATE (International Association for Tourism Economics) 2013 International Conference. Ljubljana, Slovenia. 2013. július 1–4.
3. Michalkó, G. – Rátz, T. – Irimiás, A. 2013: *Invisible tourism within the Carpathian basin: mobility patterns and new features*. EUGEO 2013. University of Rome Sapienza. Rome, Italy. 2013. szeptember 5–7.

4. Kundi, V. – Michalkó, G. – Rátz, T. 2013: *The Hidden Dimensions of Cultural Consumption within the Framework of Tourism Mobility*. Touring Consumption 2013 International Conference. Karlsruhe, Germany. 2013. október 23–26.
5. Irimiás, A. – Michalkó, G. – Mitev, A. 2013: *The role of religious identity in tourism consumption patterns*. Consumer Behavior in Tourism Symposium (CBTS) 2013. Free University of Bozen. Brunico, Italy. 2013. december 4–7.
6. Irimiás Anna – Mitev Ariel – Michalkó Gábor: The voices of the ‘Fisher King’ – Seniors’ health-related perceptions in religious tourism. ATLAS annual conference. Tourism, Travel and Leisure – Sources of Wellbeing, Happiness and Quality of Life. Budapesti Kommunikációs Főiskola, Budapest. 2014. október 22-24.
7. Rátz Tamara – Michalkó Gábor: Travel as a learning experience – the perceived benefits of organised school trips. VII International Tourism Congress – The image and sustainability of tourist destinations. School of Tourism and Maritime Technology, Polytechnic Institute of Leiria (Portugal) – Sultan Qaboos University (Oman), Muscat (Oman). 2014. december 2-4.
8. Irimiás Anna–Michalkó Gábor: Invisible tourists - hidden destinations: the path of the Great War in the Alpine region. „EUGEO Budapest 2015. Hungarian Geographical Society”, ELTE, 2015.09.02.
9. Rátz Tamara–Michalkó Gábor: Educational travel within the framework of invisible tourism: a geographical analysis. „EUGEO Budapest 2015. Hungarian Geographical Society”, ELTE, 2015.09.02.
10. Zátori Anita–Balizs Dániel–Kulcsár Noémi–Michalkó Gábor–T Nagy Judit: The role of tourist experience in Hungary's domestic VFR travels. „EUGEO Budapest 2015. Hungarian Geographical Society”, ELTE, 2015.09.02.
11. Rátz Tamara–Michalkó Gábor: The role of memorable travel experiences in national identity building—an assessment of cross-border school trips in Hungary. „Association of American Geographers Annual Meeting 2015, Tourism and Memory session” Chicago, USA. 2015.04.21.
12. Rátz, T. – Michalkó, G. – Keszeg, R. (2016.04.13.) Tourism, political responsibility and national identity building – An analysis of social and geographical characteristic of cross-border school trips. „Issues of social responsibility” International Conference, Kodolányi János Főiskola, Budapest.
13. Rátz, T. – Michalkó, G. – Hinek, M. – Karsai Á. (2016.02.10-12) An invisible line on the map of Hungary – The role of the Roman Limes in regional tourism development. „Beyond the Great Beauty – Rescaling Heritage and Tourism”. Regional Studies Association, University of Bologna. Bologna–Olaszország
14. Rátz, T. (2016. október 21-23.) „Invisible Tourism – Investigation of the Social, Economic and Environmental Aspects of Unconventional Tourism Mobility”. XXXVI. Seminarul Geografic Internațional „Dimitrie Cantemir”. Iasi, Románia.

Belföldi tanácskozás

1. Michalkó G.–Rátz T. 2012: A gazdasági válság hatása Magyarország bevérláturizmusára. *A „Válság hatása a kiskereskedelemre” című konferencia*. Szent István Egyetem, Gödöllő. 2012. május 10.
2. Michalkó G.–Rátz T. 2012: Határtalan vásárlás: termékbemutatóval párosuló kirándulások a Kárpát-medencében. *HUNGEO Magyar Földtudományi Szakemberek XI. találkozója*. Eszterházy Károly Főiskola, Eger. 2012. augusztus 23.
3. Michalkó G.–Rátz T. 2012: Telebusz – TeleShopping, a termékbemutatóval egybekötött magyarországi utazások turizmusföldrajzi vizsgálata. *VI. Magyar Földrajzi Konferencia*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged. 2012. szeptember 6.
4. Michalkó G. – Rátz T. 2013: *Rejtett dimenziók a Kárpát-medence turizmusában*. Kárpát-medence: természet, társadalom, gazdaság című tudományos konferencia. Nyíregyházi Főiskola – Bocskai István Gimnázium. Szerencs. 2013. április 12–13.
5. Michalkó G. – Rátz T. 2013: *A fürdők szerepe Magyarország rejtett turizmusában*. Fürdővárosok tudományos konferencia. Történelmi Ismeretterjesztő Társulat – Magyar Földrajzi Társaság. Kunszentmiklós. 2013. május 3.
6. Kundi V. – Michalkó G. – Rátz T. 2013: *A kulturális fogyasztás rejtett dimenziói a turisztikai mobilitás rendszerében*. IV. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium. Kodolányi János Főiskola. 2013. szeptember 20.
7. Mitev Ariel – Irimiás Anna – Michalkó Gábor: Halászkirályok hullámhosszán: idők vallási eseményekhez kapcsolódó élményei. Marketing megújulás – Marketingoktatók Klubja 20. konferenciája. SZTE, Szeged. 2014. augusztus 28–29.
8. Michalkó Gábor – Kulcsár Noémi – T. Nagy Judit – Balizs Dániel: A magyarországi VFR turisták szabadidős magatartásának térspecifikus sajátosságai. VII. Magyar Földrajzi Konferencia. ME, Miskolc. 2014. szeptember 2–3.

9. Somogyi Bence – Michalkó Gábor: A regisztrált láthatatlanok: a magyarországi vasúti közlekedésben résztvevő idős korúak utazási magatartásának vizsgálata. VII. Magyar Földrajzi Konferencia. ME, Miskolc. 2014. szeptember 2–3.
10. Michalkó Gábor: Korunk turizmusának látható és láthatatlan dimenziói. Magyar Földrajzi Társaság. Tolnai Osztály. Dombóvár. 2014. október 17.
11. Michalkó Gábor–Rátz Tamara–Keszeg Réka: Irány a Kárpát-medence! A Határtalanul! program keretében megvalósult tanulmányi kirándulások vizsgálata. „Társadalmi, kulturális és idegenforgalmi kapcsolatok a Kárpát-medencében, Kárpátalja,” elnevezésű konferencia. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Beregszász, Ukrajna. 2015.10.16.
12. Michalkó G.–Rátz T. (2016. 11. 10.) A Kárpát-medence láthatatlan turistái. „A Kárpát-medence turizmusának és vidékfejlesztésének aktuális kérdései”. PTE KPVK. Szekszárd.
13. Jancsik A.–Michalkó G.–Csernyik M. (2016.10.14.) Kit fenyeget az airbnb? – A rövidtávú lakásbérlet budapesti piacának jellegzetességei. VIII. Országos Turisztikai Konferencia, PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs.
14. Rátz T.–Michalkó G. (2016.08.26) A szervezett iskolai kirándulások turizmus földrajzi vizsgálata. Magyar Földrajzi Konferencia. Magyar Földrajzi Társaság, Eszterházy Károly Egyetem, Eger.
15. Jancsik A.–Michalkó G.–Csernyik M. (2016.08.26) Láthatóvá tett turizmus: a budapesti Airbnb piac jellegzetességeinek feltárása Magyar Földrajzi Konferencia. Magyar Földrajzi Társaság, Eszterházy Károly Egyetem, Eger.

A tudományos közlemények közreadásánál a legtöbb esetben azt a tradicionális gyakorlatot követtük, hogy első lépésben konferencia absztraktban, majd folyóiratcikként vagy könyvfejezetként jelentettük meg az eredményeinket, a belföldi publikálást lehetőség szerint nemzetközi disszemináció is követte, a témától és annak kidolgozottságától függően igyekeztünk impakt faktoros vagy Scopus/Scimago listás folyóiratokat megcélozni. A vizsgálatok során létrehozott gazdag adatbázisoknak köszönhetően ugyanabban a témában különböző aspektusú munkák jelenhettek meg magyar és angol nyelven. A 30 közleményünk minőségét is tükröző összesítést az alábbi táblázatban mutatjuk be.

Típus	Minősítés	Megjelent (db)	Közlésre megküldve (db)
Folyóiratcikk			
	IF-os	2	2
	Scopus/Scimago	4	-
	MTA IX. Osztály listás (A és B), illetve MTA X. Osztály kiemelt	7	2
	Egyéb referált, lektorált nemzetközi	3	1
	Egyéb referált, lektorált hazai	2	-
	Összesen	18	5
Könyvfejezet			
	Nemzetközi kiadónál angolul	2	-
	Hazai kiadónál magyarul	5	-
	Összesen	7	-

A közlemények részletes jegyzékét a szakmai zárójelentés közleményjegyzéke tartalmazza.

Tudományos együttműködések kialakítása

A projekt már a tervezés fázisában magán hordozta a transzdiszciplináris megközelítés igényét, ezért a résztvevők is különböző tématerületekről és intézményekből kerültek kiválasztásra. A vállalt feladatok megvalósítása során, illetve a téma fokozatos szélesedésével rohamosan bővült a projekthez különböző minőségben és munkaszerepben csatlakozók, pontosabban együttműködők köre, így a geográfus (Irimiás Anna, Michalkó Gábor, Tóth Géza), közgazdász (Rátz Tamara) alappillérek statisztikus (Kincses Áron, T. Nagy Judit), kulturanropológus (Régi Tamás), kartográfus (Gede Mátyás, Faragóné Huszár Szilvia), városépítész (Kádár Bálint) támpillérekkel egészültek ki. Intézményi szinten a kutatási

eredményeket tartalmazó, már megjelent és közlésre elfogadott 33 közlemény szerzői az adott vizsgálatok időszakában az alábbi intézményeket képviselték.

MTA CSFK Földrajztudományi Intézet; Kodolányi János Főiskola; Babes-Bolyai Tudományegyetem (Gyergyószentmiklós); Központi Statisztikai Hivatal; Debreceni Egyetem; Budapesti Kommunikációs Főiskola (Metropolitan Egyetem); Edutus Főiskola; Nyíregyházi Főiskola (Nyíregyházi Egyetem); Partiumi Keresztény Egyetem (Nagyvárad); Budapesti Corvinus Egyetem; Budapesti Gazdasági Egyetem; Budapesti Műszaki Egyetem; ELTE, Pécsi Tudományegyetem; Lechner Tudásközpont.

A tudományterületeken átívelő együttműködések kialakítása lehetőséget teremtett a vizsgált probléma holisztikus feltárására, új vagy újszerű kutatómódszertani megközelítések alkalmazására és a témakör szélesebb körű feltárásának, a követő vizsgálatok megvalósításának előkészítésére.

Tehetséggondozás

A projekt megvalósítása során kifejezetten törekedtünk arra, hogy a kérdőívezéshez, interjúkészítéshez, adatgyűjtéshez és -feldolgozáshoz kötődő munkafázisokon túlmenően is minél több tehetséges hallgatót vonjunk be a vizsgálatokba, kérjünk fel kisebb-nagyobb részprobléma önálló megoldására vagy a terepkutatásban való aktív közreműködésre. Ennek köszönhetően a Kodolányi János Főiskoláról és a Budapesti Corvinus Egyetemről is több hallgató vált a projekt résztvevőjévé, a kutatás égisze alatt készítette el TDK dolgozatát vagy írta meg szakdolgozatát.

- Gémes Elina Kira (Kodolányi János Főiskola): *A turizmus peremén: termékbemutatóval egybekötött utazások* címmel készített 2012-ben TDK dolgozatot, amellyel az intézményi megmérettetésen „Különdíjban” részesült.
- Keszeg Réka (Kodolányi János Főiskola): *A magyar diákok „Határtalanul!” programban megvalósuló utazásai a Felvidéken* címmel készített 2014-ben TDK dolgozatot, amellyel az intézményi megmérettetésen „I helyezést” ért el és kijutott a 2015. évi OTDK-ra. Keszeg Réka szakdolgozata is kötődött a projekthez, *A Határtalanul! diákutaztatási program hatása Felvidék turizmusára* címmel készítette el a diplomamunkáját.
- Molnár Anna Mária (Budapesti Corvinus Egyetem): *A rejtett turizmus megjelenési formái – láthatatlan szegmensek a VFR turizmusban* címmel készítette el 2015-ben a diplomamunkáját.
- Ilyés Noémi (Budapesti Corvinus Egyetem): *Turizmus Budapest árnyékában – láthatatlan turisták Szentendrén* címmel készített 2016-ban TDK dolgozatot, amellyel az intézményi megmérettetésen „I helyezést” ért el és kijutott a 2017. évi OTDK-ra.

Azok a hallgatók, akik kifejezetten színvonalas, tudományos igényű munkát végeztek, a projekt azonosítójával megjelent tudományos közlemények társszerzőivé váltak (Keszeg Réka, Ilyés Noémi).

Az eredmények hasznosíthatósága

A projekt alapkutatási jellege ellenére az eredményeknek számos felhasználási területe vált ismertté a gyakorlatban.

1) *Turizmusstatisztika*: Az Európai Parlament és a Tanács 2011. július 6-án, a 692/2011/EU rendeletben fogadta el a turizmusra vonatkozó európai statisztikákról szóló új előírásokat, amelyben egyértelműen megfogalmazásra került, hogy:

„a turisztikai magatartásban tapasztalható változások, mint a rövid és az egynapos utak fokozott jelentősége, amelyek számos régióban vagy országban a turizmusból származó bevételek jelentős részét teszik ki, továbbá a nem bérelt szálláshelyek vagy a kisebb létesítményekben elérhető szálláshelyek növekvő fontossága, valamint az

internetnek a turisták foglalási szokásaira és a turisztikai ágazatra gyakorolt egyre fokozódó hatása azzal jár, hogy a turisztikai statisztikákat ezekhez kell igazítani.”

A Bizottság az Eurostat számára módszertani kézikönyv összeállítását írta elő, amit rendszeresen aktualizálni rendeltek, ebben a munkában közreműködő Központi Statisztikai Hivatal az általunk elvégzett vizsgálatok módszertanának és eredményeinek felhasználásával segítheti az uniós turizmusstatisztika megújítását.

2) *Turisztikai desztináció menedzsment (TDM)*: Magyarország turizmusmarketingjéért és turisztikai termékfejlesztéséért felelős szervezet, a közelmúltban létrejött Magyar Turisztikai Ügynökség – a kutatási eredményeink ismeretében – már a tervezés és döntéshozatal fázisában a korábbiaknál nagyobb figyelmet szentelhet a rejtett turizmusban rejlő, eddig kihasználatlan, vagy nem kellő hatékonysággal hasznosított lehetőségekre. Országos szinten a beutazó külföldiek körében évtizedek óta kifejezetten népszerű bevásárlóturizmus egységes (központi) marketingkommunikációja és fejlesztése valósulhatna meg. E mellett a turizmusirányítás által eddig teljes mértékben észrevétlen átutazásokban (átutazó turizmusban) rejlő marketingkommunikációs lehetőségek átgondolása valósulhatna meg, mivel az a tény, hogy a valahonnan valahová tartó külföldi állampolgárok néhány órát Magyarországon töltenek, marketingüzenetek továbbítására adna alkalmat. Nem szabad megfeledkezni a helyi vagy térségi TDM szervezetekről sem, akik például a VFR turizmus (rokon- és barátlátogatás) kihasználására fordíthatnának nagyobb figyelmet, hogy a látogatók hatékonyabban váljanak a turisztikai szolgáltatások igénybevevőivé. Ezt a munkát a Magyar TDM Szövetség koordinálhatná.

3) *Szakmai érdekképviselet, szabályozás*: A rejtett turizmus ténye leginkább a turisztikai szolgáltatásokat nyújtó vállalkozásokat, kitüntetetten a szálloda- és vendéglátóiparban érdekelteket sújtja kedvezőtlenül. A kapacitások hatékonyabb kihasználása érdekében – a kutatási eredményeink ismeretében – egyrészt szakmai érdekképviseleteik szorgalmazhatják az érintett célcsoportok felé irányuló hatékonyabb marketingkommunikációt, másrészt párbeszédet kezdeményezhetnek a szükséges mértékű szabályozás érdekében. Kifejezetten a VFR turizmus, a kulturális és sportesemények, a tanulmányi kirándulások, a második otthonok hasznosítása és az airbnb piac lehetnek azok a területek, amelyek fogyasztóit sokkal hatékonyabban lehetne a tradicionális szolgáltatások felé terelni.

Jövőbeli tervek

Ugyan a projekt finanszírozása 2016. december 31-én lezárult, ez semmi esetre sem jelenti a további kutatómunka, az együttműködések, valamint a hazai és a nemzetközi disszeminálás végét. A nem konvencionális turisztikai mobilitás problematikájára, kutatásának fontosságára kívánjuk felhívni a figyelmet az *Association of Italian Geographers XXXII. Kongresszusán* 2017 júniusában Rómában, ahol külön szekciót szerveztünk a témának, illetve a VI. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpóziumon, amely kifejezetten ezt a problematikát állítja 2017 októberében a rangos tanácskozás fókuszába. Az általunk lebonyolított vizsgálatok és a két konferencia szélesebb körű eredményeinek felhasználásával kívánunk majd pályázni az MTA könyvtámogatási pályázatára, amelynek segítségével egy tanulmánykötet kívánunk megjeleníteni 2018 tavaszán az Akadémiai Kiadó gondozásában.

Budapest, 2017. február 28.

Michalkó Gábor
témavezető